

Poslanstvo NDH u Sofiji: Diplomatski izvještaji 1941-1945, sv. 1-2, Zagreb 2003; priredila Nada Kisić Kolanović.

Objavljeno gradivo plod je diplomatskog rada Vladimira Židovca, poslanika Nezavisne Države Hrvatske u Bugarskoj u razdoblju od 1941. do 1943. godine i, djelomično, Stijepe Perića i Nikole Rušinovića koji su ga naslijedili na tom položaju. Izvornici diplomatskih izvještaja čuvaju se u Hrvatskome državnom arhivu u Zagrebu, u fondu Ministarstva vanjskih poslova NDH, Poslanstvo Sofija. Poslije 1945. to se gradivo nalazilo u dosjeu Vladimira Židovca, kao dio dokumentacije Službe državne sigurnosti SRH koju je 1993. Ministarstvo unutarnjih poslova predalo u HDA. Gradivo je u Sekretarijatu unutarnjih poslova bilo obrađeno i ukratko opisano kao: "Tjedni politički izvještaji od 1942-1943. godine, koje je Dr. Vladimir Židovec kao izvanredni i opunomoćeni ministar Nezavisne države Hrvatske u Sofiji slao poglavniku i Ministarstvu vanjskih poslova u Zagrebu. Pored izvještaja i drugih informacija predmet sadrži uvodnu bilješku Dr. Vladimira Židovca od 14. ožujka 1948. godine, sistematsko, stvarno i osobno kazalo". Čini se da je izvorno ta cjelina služila u istraž-

nom postupku što se nakon rata vodio protiv V. Židovca.

Izvještaji su isprva bili slani kao "privremeni", a Židovec ih je iz Sofije slao izravno ministru vanjskih poslova NDH, Mladenu Lorkoviću. U njima su se nalazile bilješke o Židovčevim razgovorima s bugarskim dužnosnicima i diplomatskim predstavnicima drugih zemalja koji su se u to vrijeme nalazili u Bugarskoj. Pored toga slao je i drugu dokumentaciju (predstavke vladâ, novinske isječke i sl.) koju je smatrao važnom za upotpunjavanje slike o stanju na tom prostoru. Do kraja 1941. godine izvještaji su nazivani različito (izvještaj, bilješka), a ponekad su ih potpisivali i drugi službenici Poslanstva NDH u Bugarskoj, kao npr. Andro Fabris, tajnik Poslanstva, ili Stipe Mosner, novinski izjestitelj u Poslanstvu. Od prosinca 1941. poslani materijali redovito su nazivani "Tjedni politički izvještaji", a pisao ih je gotovo uvijek sam Židovec. Tijekom 1942. poslao je 53 "Tjedna politička izvještaja", a nije sačuvan samo onaj pod brojem XVIII, dok ih je od siječnja do srpnja 1943. poslao trideset. Svi su naslovljeni na M. Lorkovića, jedino je jedan iz travnja 1943. bio poslan novom ministru vanjskih poslova Mili Budaku. Pored spomenutih, od ožujka

1942. slao je i tzv. "Posebne političke izvještaje" poglavniku Anti Paveliću. Uz tjedne i posebne političke izvještaje Poslanstvo u Sofiji slalo je i razne druge izvještaje naznačene "Tajno" ili "Vrlo tajno", šifrirane brzojave i dopise. Te je izvještaje pisao ili sam Židovec ili Fabris i Mosner, a oni se često spominju i u političkim izvještajima, ali ih je samo dio sačuvan. Nakon smjene V. Židovca, od 18. kolovoza 1943. izvještaje je podnosio Stipe Mosner, otpravnik poslova u Poslanstvu do dolaska Stijepe Perića. Međutim, niti njihovi, niti kasniji izvještaji Nikole Rušinovića, koji je na tom mjestu naslijedio S. Perića, ne mogu se niti po opsegu niti po iscrpnosti mjeriti s onima V. Židovca.

Priredivač u Uvodu karakterizira objavljeno gradivo kao vrlo vrijedno, jer dosad nije bilo poznato široj javnosti niti je bilo predmetom sustavnog istraživanja, ali i zbog činjenice da se u njemu "zrcale iznenađujući društveni kontrasti na području jugoistoka Europe" istodobno osvjetljujući odnose Njemačke i njezinih istočnoeuropskih satelita. Bugarska toga vremena nije bila europska politička periferija, već prostor provjere politike velikih sila te je upravo u njoj, a iz pera analizi i promatranju sklonog Židovca, mogla nastati tako sadržajna i iscrpna dokumentacija.

Židovec je pozorno promatrao tri niza događaja – prvi koji se ticao same bugarske politike, drugi koji se ticao politike onih zemalja koje je pod

svojom kontrolom imala Njemačka, dok se treći odnosio na zemlje što su se nalazile u bloku zapadnih saveznika. Čineći to vrlo profesionalno, pružao je mogućnost svojoj vladi da u diplomatskim kontaktima bude učinkovitija. Ona, međutim, što zbog nedostataka stručnog diplomatskog osoblja, što zbog sklonosti improvizaciji u vanjskoj politici, nije na pravi način znala vrednovati Židovčeve izvještaje, pa su gotovo svi političari, osim Mladena Lorkovića, na njegovu djelatnost gledali s nezadovoljstvom i omalovažavanjem.

Nakon opoziva s dužnosti u lipnju 1943. napustio je Sofiju. Vrativši se u Zagreb Pavelić mu je ponudio konzularno mjesto u Beogradu kako bi pratio političku misiju H. Neubachera, specijalnog njemačkog opunomoćenika za istok sa sjedištem u tom gradu. Međutim, zbog protivljenja Nijemaca ta zamisao nije realizirana. Početkom 1944. Židovec je i formalno razriješen diplomatske službe. Udaljavanje iz diplomacije nije prihvatio lako, a svoju je smjenu pripisivao spletkama Stijepe Perića, koji je prvo naslijedio njegovo mjesto u Sofiji, a zatim je potkraj 1943. imenovan i ministrom vanjskih poslova.

Već je rečeno da se objavljeno gradivo prvotno nalazilo u dvije cjeline: jedan dio nalazio se u dosjeu "Vladimir Židovec", a drugi u "Poslanstvu NDH u Sofiji". Kako su obje te cjeline sadržavale iste iz-

vještaje, oni su spojeni u jedan "komplet". Tekstovi izvještaja nisu bili pravopisno ujednačeni, pa je to učinio priređivač ispravljajući i prilagođavajući tekst suvremenom pravopisu. Pored toga ujednačeno je i pisanje imena gradova i zemalja te pisanje vlastitih imena. U slučaju da na izvještaju nije bio zabilježen datum njegova nastanka, on je označen prema posljednjem danu koji se spominje u tekstu. Oba su sveska opremljena mnoštvom bilježaka koje nude objašnjenja različitih događaja ili ličnosti, a na kraju 2. sveska nalazi se i kazalo osobnih imena.

Iznošenje raznovrsnih elemenata o savezništvu balkanskih zemalja i sila Osovine i kvalitetno prikazivanje jugoistoka Europe prožetog strahom od mogućeg sovjetskog prodora, razlozi zbog kojih Bugarska i NDH, unatoč solidarnosti nisu sklopile čvršće bilateralne veze, mnoštvo detalja iz političkog i društvenog života toga vremena, iscrpan prikaz uloge bugarskog cara Borisa III. na tadašnje prilike te bacanje novog svjetla na odnose istaknutog člana VMRO-a Ivana Vanče Mihajlova i Ante Pavelića, stručnjacima bi trebao biti više nego dovoljan razlog da posegnu za ovim izdanjem.

Mario Stipančević

ANDRIJA POK. PETRA IZ CANTÙA. Bilježnički zapisi, Državni arhiv u Zadru, Zadar 2001. (1. svezak) i 2003. (2. svezak)

Nakon stanke od pune 24 godine Državni arhiv u Zadru nastavlja s objavljivanjem bilježničkih spisa. Od 1959. do 1977. godine izdani su ulomci spisa petorice zadarskih bilježnika u tri sveska, što je 2001. i 2003. nastavljeno s dva sveska bilježničkih zapisa Andrije pok. Petra iz Cantùa, zakletoga bilježnika s carskom ovlasti.

Andrija je u Zadru djelovao od ožujka 1353. do svibnja 1356. godine, a osim već spomenute dužnosti općinskoga zakletog bilježnika, obavljao je i poslove bilježnika zadarskoga Sudbenoga stola i zadarskoga kneza. Bilježnički zapisi što ih je u navedenom razdoblju sastavljao kao javni bilježnik sačuvani su u pet svesčica, koji su u ova dva sveska u cijelosti objavljeni. Robert Leljak je prepisao zapise te izradio hrvatske sažetke i kazala za prvi svezak, a Josip Kolanović sravnio s izvornikom, izvršio redakciju teksta i kazala te izradio kritički aparat i bilješke, kao i kazala u drugom svesku.

Prije teksta bilježničkih zapisa nalaze se predgovor, uvod i popis znakova i kratica korištenih pri izradi kritičkoga aparata. Uvod sadrži brojne podatke koji olakšavaju slu-